

L'APOTECARI CATALÀ JOSEP ANTONI SAVALL I LA SEVA REIVINDICACIÓ D'UNA NOVA FARMACOPEA A LA CIUTAT DE BARCELONA I PRINCIPAT DE CATALUNYA L'ANY 1788

CARMONA i CORNET, A.M.

*Catedràtica d'Història de la Farmàcia de la Universitat de Barcelona
Presidenta del Institut Mèdico-Farmacèutic de Catalunya*

RESUM: En aquesta comunicació es dona a conèixer la tasca realitzada per l'apotecari Josep Antoni Savall, considerat figura rellevant en la transició de l'apotecari al farmacèutic, així com la seva reivindicació d'una farmacopea nova a la ciutat de Barcelona i principat de Catalunya a l'any 1788 després de més de cent anys de l'edició de la Farmacopea Catalana de Joan d'Alós (1686) i de dos-cents de la última edició de la "Concordia Apothecariorum Bardrinonensium" (1587).

Paraules Clau: Savall, Discurs nova farmacopea, apotecaris catalans, flogist, química.

RESUMEN: En esta comunicación se da a conocer la labor realizada por el boticario Joan Antoni Savall, considerado figura relevante en la transición del boticario al farmacéutico, así como su reivindicación de una nueva farmacopea en la Ciudad de Barcelona y Principado de Catalunya en el año 1788, después de más de cien años de la Farmacopea Catalana de Juan de Alós (1686) y doscientos de la última edición de la "Concordia Apothecariorum Bardrinonensium" (1587).

Palabras Clave: Savall, Discurso nueva farmacopea, boticarios catalanes, flogisto, química.

Josep Antoni Savall i Valldejuli, va nèixer a Barcelona a l'any 1750 i va morir el 15 de març de 1831. Fou Mestre apotecari, professor de la Facultat Reunida de Medicina i Cirurgia de Barcelona, Catedràtic del Reial Col·legi de Farmàcia de Sant Victorià, Farmacèutic Major, Catedràtic de l'Escola Especial de la Ciència de Guarir, Doctor en Farmàcia, Soci de Mèrit de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País de Tarragona, Acadèmic Numerari de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona i Cònsul Examinador del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona.

Representa l'arquetip de la transformació dels Apotecaris catalans- fins aleshores enmarcats en uns rígids sistemes gremials- en farmacèutics llicenciats i Doctors en Farmàcia, amb la creació i desenvolupament dels Reials Col·legis de Farmàcia a partir de les Reials Ordenances del 28 de gener de 1804, en els regnats de Carles III i Carles IV. Canvis que experimentaren les arts de guarir en el Principat de Catalunya i la seva repercussió en els apotecaris per que aquests sortissin de la "rebotica" i s'encaminessin cap a la Universitat, ja que Savall fou el principal impulsor de la proposta d'uns estudis generals de Farmàcia a Barcelona que s'incorporarien després en determinats col·legis de caràcter oficial a Espanya.

Entre les seves obres destaquen el *Discurso sobre la necesidad de una nueva Farmacopea en la ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña*, Barcelona 1788; *Disertación sobre la preparación y utilidad del tornasol*, Barcelona 1799; *Disertación sobre rectificación de los instrumentos de que se hace uso actualmente para graduar los aguardientes y otros líquidos*, Barcelona 1815; *Tratado de materia farmacèutica (M.S.)*, utilitzat en l'ensenyament de matèria farmacèutica en el Col·legi de Farmàcia de Barcelona; *Llibre de medicines per lo Col·legi de P.P. Trinitaris Calçats de Barcelona (1783)*. M.S. de la Biblioteca Universitària de Barcelona.

És evident la repercussió i impacte produït l'any 1788, quan Savall donà una mostra de la seva preocupació per la Farmàcia i un greu disgust al Col·legi d'Apotecaris de Barcelona publicant el seu "*Discurso sobre la necesidad de una Farmacopea nueva en la ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña*", (1) que dedicà a l'III. Sr. D. Eustaqui d'Azara; Bisbe d'Eivissa i més tard de Barcelona germà del famós naturalista i mariner espanyol Félix d'Azara i també de Josep Nicolàs famós ambaixador d'Espanya a Roma i gran amic de l'Enciclopedisme; procedien d'una distingida família de Barbuñales, província d'Osca.

És difícil d'explicar perquè un discurs de contingut tan professional de la farmàcia s'hagués de dirigir a un Bisbe sinó tenim en compte una sèrie de circumstàncies que s'esdevenien en Josep Antoni Savall i Valldejuli. Primerament el seu puritanisme català que tocava al clericalisme, i per altra part de la necessitat que es tenia en aquella època d'un recolzament moral i social de persones d'alta categoria dintre dels estaments més considerats. Així ho confessa Josep Antoni Savall després d'unes pàgines d'incensament i de dolcesa laudatòria vers la persona d'Azara quan acaba dient: "Per tots aquests motius espero que V.S.I. per un efecte de la seva notòria benevolència es dignarà acceptar i prendre sota la seva protecció aquest Discurs"(2).

Segurament l'amistat de Josep Antoni Savall amb Azara es produiria durant l'estança d'aquest a Barcelona en exercint el càrrec de Bisbe de la Ciutat, circumstància que ens sembla molt natural comptant la relació que tenia Josep Antoni Savall i Valldejuli amb l'estament eclesiàstic, fins i tot si tenim en compte l'elaboració del "*Llibre de medicines per al Col·legi de P.P. Trinitaris Calçats de Barcelona*" l'any 1783, un vertader receptari.

Procurarem estudiar ben detingudament aquest document que vindrà a manifestar no solament la personalitat de Josep Antoni Savall sinó també quina era la situació de la Farmàcia Catalana d'aquella època. Sobre això ja s'han publicat alguns treballs que hem tingut en compte en redactar les línies que segueixen. (Veure Bibliografia).

Es plany en aquest discurs, que al Principat de Catalunya s'exigeixi per exercir sotmetre's a les normes de la Farmacopea catalana de Joan d'Alós, publicada el 1686 i per Barcelona capital, la "*Concordia Apothecariorum Barchinonensium*" publicada l'any 1587 en la seva última edició. Això no vol dir que desconeixés la primera edició de 1511, ans al contrari parla de la última edició de 1587 que és la que es seguia l'any 1788.

Evidentment sense que Josep Antoni Savall insistís en quant antiquada era la doctrina farmacèutica que oferien aquestes Farmacopees, solament en mirar les dates ens adonaríem de que per molt lent que fos el progrés, aquestes Farmacopees haurien d'estar desfassades, ja que feia més de cent anys que havia estat publicada la d'Alós i més de dos-cents la "Concordia Apotheriorum Barchinonensium", editada pel Col·legi d'Apotecaris de Barcelona.

No obstant abans de posar-nos en la qüestió de fons plantejada en l'escrit de Josep Antoni Savall i Valldejuli referent a la falta de compliment del deure per part del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona (3), ens preocuparem fonamentalment dels coneixements personals de Savall tant professionals com químics.

Es plany Savall de que les formulacions farmacèutiques de la seva època seguint les indicacions dels llibres abans esmentats, s'estés sotmés encara, a finals del segle XVIII a les normes dictades per Galeno i Messué, i cita els autors, que segons ell deurién ésser importants en aquella època "és a dir: Quercetano, Crollió, Begulno, Valerio Cordo, Lemery, Müttler, Silvio, Mynsicht, Schroeder, Angelo Sala, Tachenio, Vidos, Hoffmann, Le Mort, Charas, Etmüller, Bateo, Barchusen, Staal, Cartheuser, Sidenam, Macquer, Tessari, Boerhaave, Palacios, Baumé, Spielmann, Bergio, &c. Y á las Farmacopeas de Copenhague, de Stockholm, de Brandembourg, de Strasbourg, de Viena, de Wirtemberg, de Londres, de Paris, de Leyden, de Edimbourg, de Lion, de Madrid"(4).

Considera a continuació Savall que tots aquests llibres són imprescindibles i diu:

"Pero quien adquirirá tantos volúmenes juntos? Y aún cuando pudiese ceñirse a uno ú dos de los más célebres, como cada uno de ellos ha sido impreso, reimpresso, adicionado, corregido é ilustrado muchas veces, à que impresión se atenderá el Facultativo?" (5)

Considerem Savall preocupat, ja que si bé és cert que les obres de Quercetano, de Valerio Cordo i molts altres ja esmentats, foren molt importants i molts famosos en aquella època, no obstant, els seus coneixements científics, són evidents quan fa una relació dels llibres que coneixia per haver-los consultat en algunes biblioteques o a casa d'alguns companys, antics mestres seus, o inclús en la seva pròpia apotecaria aprofundint en l'anàlisi. Així veiem com nomena metges i apotecaris de diferents èpoques i de diferents categories, i cita Silvio, iatroquímic a ultrança, les teories del qual encara estaven arrelades, com Tachenio en les mateixes circumstàncies, units a Stahl creador del "Flogist", que a la vegada associava el pràctic i sensat Sydenham, gran hipocràtic, creador del cèlebre "Laudano de Sydenham", fins que l'any 1789 es coneix l'obra de Lavoisier de Química a Espanya.

Resulta evident que a qualsevol home de ciència – i als apotecaris d'aquella època se'ls podia donar ja aquesta categoria – havien de consultar moltes obres científiques i tècniques relacionades amb la seva professió, però s'ha de tenir en compte que Savall es queixava precisament de l'antiguitat de les normes del Col·legi d'Apotecaris i que Savall tenia raó de sobres quan diu que és interessant a la societat: "la igualdad de todos los medicamentos en todas las Boticas" (6),

i quan cita “La Farmacopea de Londres”, considerada la primera farmacopea europea del medicament químic.

Els apotecaris catalans no podien resoldre el problema tranquil·lament limitant-se a seguir la Farmacopea Matritensis imposada pel govern central, o solament utilitzar les altres amb alguna ampliació o aclaració, màxime tenint en compte que pel Decret de Nova Planta del 16 de gener de 1716, es reorganitzava totalment el règim jurídic i polític del Principat de Catalunya, donant caràcter legal a les normes centralitzadores de la Reial Junta presidida per Patiño, disolventse el Consell de Cent i la Diputació General (7).

Per tant, la Farmacopea Matritensis era la Farmacopea legal en tots els regnes d'Espanya, tal com diu el Decret del Tribunal autoritzant l'esmentada Farmacopea en la que es dirigeix a tots els “Corregidores” assistents, Governadors, Alcaldes Majors i Ordinaris: i altres Jutges, Justícies, Ministres i Persones de Totes les Ciutats, Viles i Llocs d'aquests els nostres Regnes i Senyoratges... (8).

Per més informació en tractar dels títols d'un dels “Protomedico” que redacten la Farmacopea Matritensis es diu:

“Nos los Doctores Don Joseph Cervi, del Real Consejo de Su Majestad su primer Médico, y de la Reyna nuestra Señora, Presidente y Proto-Médico del Real Pro-Medicato, Alcalde Examinador Mayor en todos sus Reynos y Señoríos, asimismo Presidente Perpetuo de la Real Sociedad de Sevilla, Supremo Proto-Médico del Principado de Cataluña y de los Reales Exercitos de su Majestad (9).

Amb això queda ben clar que en la data de l'escrit de Savall tenia autoritat sobre Catalunya el “Protomedicato”, i que en conseqüència la Farmacopea Matritensis havia d'ésser usada per tots els apotecaris espanyols, inclosos els catalans. Però no acaba aquí la cosa, sinó que el desconeixement de la legislació espanyola sobre l'autoritat de la Farmacopea Matritensis que declara Savall, és compartit pel Col·legi d'Apotecaris tal com s'expressa en la “Apologia con que el Colegio de Boticarios de la ciudad de Barcelona: vindica su honor ultrajado por algunas expresiones contenidas en el Discurso, que acaba de salir al público, sobre la necesidad de una Farmacopea Nueva, en la ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña”, ja que considera que el dispensatori de Valerio Cordo com la Primera Farmacopea europea i s'ufana de que ja el Col·legi havia publicat al 1535 un escrit que es podia considerar com Farmacopea (10). Es tracta de la segona edició de la Concòrdia publicada, la primera edició, l'any 1511: això ens fa veure, que a l'any 1788, els apotecaris catalans coneixien l'existència de la Concòrdia de 1511, sense mencionar-la (11, 12).

Posteriorment, el Col·legi d'Apotecaris vol fer passar algunes disgressions amb pretensions de demostrar que tots els altres països no feren altra cosa que copiar dels catalans dient:

“Sí; brillaba ya dicha Farmacopea, y era respetada por los Extranjeros cuando estos pensaron trabajar la propia; aquella misma a la cual reconoce el autor del Discurso por inútil, nociva y por consiguiente indigna de guiarnos por las leyes que prescribe” (13).

És una rèplica inadequada, ja que Savall no negà l'antiguitat i primacia de la Concòrdia Barcelonina, el que sí, va dir, i tenia raó, que era antiquada.

Els justificants que exhibeix el Col·legi disculpant la seva possible deixadesa són ben clarament infantils i no convencen ningú; i quan es refereix als avenços científics de l'època immediatament anterior es diu en aquest escrit que el Col·legi de Barcelona si no continuà essent el rector d'Europa "no fué por omisión, si solo por no reputarlas útiles; empezaba en verdad á rayar el astro luminoso de la Química, esta ciencia sumergida por muchos años en un insondable piélago de ideas quiméricas y absurdas, presentaba un rostro más brillante viéndose libre de algún modo de las opacas sombras que la obscurecían; pero los escritos de aquellos autores publicados con poco método y claridad, no adquirieron una general aceptación, de suerte, que los Médicos de este Principado no los aceptaron; persuadidos estos hábiles Profesores de que aquellos trabajos era solamente propios para los que lograban una instrucción capaz de discernir lo bueno de lo pernicioso, escogiendo lo verdadero y dexando lo falso y equivocado; se contentaron con prescribir una ú otra de las operaciones Químicas, citando el nombre del Autor; un Cuerpo, que particularmente se distinguía en todo lo que juzgaba propio, de su instituto, no se habría manifestado ocioso en este ramo, si le huviesse reconocido util, y aplicable" (14).

Si ens fixem detingudament en el paràgraf immediatament anterior, arribem a la conclusió de que els metges i apotecaris barcelonins tenien cultura i erudició capaces per a usar la Química amb autèntic coneixement de causa.

No obstant, sembla que la importància dels medicaments químics era tan forta que obligava en certa manera al Col·legi a elaborar una nova Farmacopea a l'any 1722.

En l'apologia del Col·legi d'Apotecaris s'incide el següent: "Pero un fatal accidente privó al Colegio de la satisfacción de verla concluida" (15).

Tenia raó ja que el fatal accident al que es refereix l'Apologia¹⁵ fou conseqüència de la guerra de successió, el Decret de Nova Planta i la sentència del 14 de novembre de 1723 en contra dels cònsuls i del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona; la sentència els privava de tot tipus d'execució a la pràctica professional i donava tots els drets al Protomedicat. Es justifica més tard el Col·legi dient que s'usarien nous sistemes de més amplitud per al perfeccionament de la Farmàcia i que no solament es projectava una nova Farmacopea, sinó també un Pla d'Estudis ja estudiat, i proposat pel Col·legi a l'Autoritat Reial (16,17,18).

Ja més endavant el Col·legi, veient el retard amb que s'estaven realitzant les gestions a Madrid sobre l'estudi de l'Ensenyament que s'inicià el 1763 i que encara no s'havia posat a la pràctica el 1788, ni presentava el més petit índex d'una ràpida resolució, diu: "Haciéndose carga del retardo que padece la resolución de que se ha hablado y juzgado conveniente el que entretanto no se verifican los proyectos incluidos en el dictamen remitido; sería mui conducente el formar una Farmacopea nueva que pueda servir de norte y regla fija en las operaciones; determinó, en vista de lo que expuso sobre esto particular el Consul antiquior Josef Farrera en la Junta general celebrada à 6 de marzo del corriente año al emprender desde luego el trabajo de la expresada obra: sin perder tiempo

fueron elegidos por los Consules algunos Individuos que mercieron su confianza para que los acompañaran en este trabajo. No dexa de causar admiración, y es digno de la mayor nota, de que no ignorando el Autor del Discurso este reciente acuerdo del Colegio, y habiendo asistido personalmente à las juntas generales y particulares creadas para este fin; haya posteriormente publicado el Discurso tratando de desidioso á este Cuerpo en quanto á formar una Farmacopea nueva: esta conducta parecerá sin duda á los ojos del Público un fenómeno bien extraordinario; y aunque pudiera el Colegio desentrañar este enigma, juzga más propio de su carácter el correr un velo sobre un arcano tan irregular” (19).

Després de consultar aquest paràgraf en podem treure diferents conseqüències. Ens sembla la més acceptable, que Savall ja tingués en marxa l'edició del seu Discurs, que fou autoritzada a ser publicada el 6 de maig de 1788; la junta se celebra el 6 de març del mateix any. Si tenim en compte que el treball de Savall és complicat i enutjós i que les dificultats que amparaven llavors qualsevol publicació, amb l'elaboració a mà dels esborranys i l'escriptura lenta d'aquella època, els permisos que s'havien d'obtenir abans de portar a la impremta el manuscrit, no ens sembla dos mesos un temps excessivament llarg per aquest tipus de publicacions. Ho que la cosa que, possiblement esdevingué és, que quan se celebrà la Junta ja Savall tenia molt avançats els tràmits de la publicació del seu Discurs i a més posat alerta perquè en aquella època – i en totes- no tot quant es diu es fa, decidí, no tornar enrera. No obstant, les reticències de l'Apologia del Col·legi, ens permet de suposar, que si Savall llançà aquesta crítica contra el Col·legi, que per altra part no anomena mai, ho feu apeserat perquè no havia estat nomenat entre els individus que havien d'acompanyar els Cònsols en la redacció de la Farmacopea. Res no justifica aquesta opinió nostra com no sigui la frase que ens diu: “Y aunque pudiera el Colegio desentrañar este enigma, juzga más propio de su carácter el correr un velo sobre un arcano tan irregular” (loc. Cit. 19).

En el discurs se'ns presenta Savall com un autèntic flogista (20), cal tenir en compte que, a l'any 1788, el flogisme ja havia caigut i que els químics de punta seguien Lavoisier i els altres químics francesos que s'havien preocupat de la modernització de la química. En les Memòries de l'Acadèmia de Ciències de París es troben des de 1772 fins el 1786 una sèrie contínua de treballs experiments i anàlisis fets per Lavoisier que aplicant els sistemes tradicionals de la física a la química desterrà completament el flogist i la seva teoria. Cal tenir en compte a favor de Savall que les teories de Lavoisier no entraren a Espanya d'una manera general i podríem dir que divulgadora fins que el capità del Reial Cos d'Artilleria, Juan Manuel Munarriz traduí al castellà el “Tratado elemental de Química presentado baxo nuevo orden y conforme a los descubrimientos modernos” on es plantejava definitivament el gran problema de la química moderna lliure d'hipòtesis arcàiques, l'últim dels quals tot i essent extraordinari representant, fou el “flogista”. En conseqüència creiem que a Espanya no s'havia difós a l'esmentat any 1788 la nova teoria antiflogista, i que igualment es queixa Savall de les diferents dosificacions que expressen els diferents autors i creu fermament que tot quedaria arranjat amb una Farmacopea estricta i justa que determinés quina de les composicions hauria de preparar.

Si tenim en compte que Savall no acceptava la Farmacopea Matritensis com la Farmacopea oficial que ell desitjava, creiem que des del seu punt de vista i de manera general tenia raó. Potser convindria estudiar ara aquestes queixes formulades per Savall quant al tàrtar emètic a l'any 1788, per veure si a través dels anys queda reflectida la seva raó d'alguna manera. El "Discurso" de Savall produí un gran enrenou entre els professionals de la Ciència de Guarir, sobretot la part que es refereix a la preparació del tàrtar emètic. Com exemple que sobresurt en aquest sentit, si més no, hem de citar les opinions que manifesta sobre aquesta elaboració una persona tant destacada en les ciències mèdiques del Principat de Catalunya com era el Dr. Francesc Salvà i Campillo, que a l'any 1790, cita a Savall en la seva obra, que porta un títol llarg i primmirat com solien ésser els d'aquella època (21).

Amb això, es pot valorar l'exposició de Salvà, que concorda perfectament amb el que diu Savall en el seu "Discurso" a l'any 1788, la qual cosa ens ajuda a interpretar d'una manera clara i concisa, que el criteri que tenia el Dr. Salvà sobre el tàrtar emètic i el vi emètic, llur elaboració, llur confecció i utilitat, coincidien plenament amb el del Dr. Savall i Valldejuli.

Es comprova, en el paràgraf que posa:

"Del escrito del Señor Savall citado arriba, consta, que es igualmente varia, y defectuosa la preparación del vino antimonial, como la del tartaro estibiado, y así por esta parte no logra ventaja alguna" (22).

Segons una monografia del tàrtar emètic redactada per Joan Teixidor i Cos (23), Catedràtic de Farmàcia a la Universitat de Barcelona, formulat a l'any 1872, és a dir, 84 anys després quasi un segle, s'hi exposa el que segueix: "El tartaro emetico se viene empleando desde antiguos tiempos para curar diversas enfermedades, habiendo sido objeto de vituperios inmerecidos, de las mas agrias censuras, ó de alabanzas exageradas, de extraordinarias aclaraciones, según el predominio ó influjo de las doctrinas filosofico-medicas en distintas épocas" (24).

Aquest autor. Teixidor – està d'acord amb Savall quan exposa que "el descubrimiento del tártaro de potasa y antimonio por muchos autores a Adriano de Mynsicht, porqué en el tratado que publicó en Hamburgo en 1631 con el nombre "Thesaurus medico-chimicus" dice, "Pongase hierro, antimonio y mercurio pulverizados en espíritu de vino tartarizado para obtener un excelente medicamento contra epilepsia"; pero en aquella época estaba ya conocido, quizás lo reprodujo del "Methodus in Pulverem" publicado en 1620 por Cornachinus cuyo compuesto se conocia también por sal ó polvos cornaquinus" (25).

A més dient que l'emètic, la mantega d'antimoni, el sulfur d'antimoni, el sofre dorat, el Kermes, i l'antimoni diaforètic són ja els únics prescrits pels metges en aquell any 1872 éssent desterrats el safrà dels metalls, el vidre, el fetge i les flors argentines d'antimoni, les pòlvores d'Algaroth, la matèria perlada de Kerkingio, els vasos d'antimoni i d'estany, i altres medicaments tan ridículs com eren de repugnants les píndoles perpetues.

En realitat Savall, volia aconseguir una Farmacopea catalana de caràcter oficial, i es preocupava de que hi hagués una unitat de criteri entre tots els apotecaris i metges de Barcelona, ciutat on vivia i exercia una activitat sanitària.

Això no podem considerar-ho de cap manera com una mania de Savall, sinó més bé com una valent protesta davant uns esdeveniments reals que estaven perjudicant d'una manera molt directa la salut pública. Ens assegura aquesta afirmació el document emés per la Reial Acadèmia de Medicina Pràctica en data imprecisa però que correspon a l'època en que Savall escrigué el seu “Discurso sobre la necesidad de una Farmacopea” que diu entre altres coses el que segueix: “Dos grandes remedios tiene la Medicina en el tártaro estibiado, y en el extracto gomoso de opio; estos preparados desempeñan al Médico en casos gravísimos salvando con ellos muchísimas vidas; al paso que causan á veces daños enormes, y aun la muerte por su demasiada actividad y eficacia venenosa ó burlan las esperanzas del Facultativo por la ineficacia de sus fuerzas. La mala preparación y la variedad de métodos con que se preparan estos operados Farmacéuticos son las causas de tan desiguales efectos; así lo asienten todos los que saben la Química Médica, y por este se ha deseado siempre la preparación uniforme del tartaro estibiado sujeta á unas mismas reglas” (26).

Aquest pensament el reafirma altre cop en parlar dels xarops purgants: “bien persuadido de esta verdad Beaumé previene, que al xarabe de ramo catártico o de espina cervina (27) se prepare del mismo modo en todas las Boticas, a fin de que el Médico pueda estar cierto de sus efectos” (28).

Si bé els metges i apotecaris del segle XVIII ja usaven amb molta profusió, els remeis químics, no estaven, no obstant, massa segurs de l'ús dels àcids minerals per via interna. Respecte a això Savall ens diu:

“Los Chemicos que temieron administrar internamente los ácidos minerales, por la grande acrimonia que contienen, procuraron corregirla por diferentes medios; uno de ellos fue combinarlos con los espíritus inflamables para formar una substancia neutra, que llamamos espíritus ácidos dulcificados, o salinos – acido – inflamables” (29).

Com es pot veure el lèxic que usa Savall sembla tret d'un escrit de Silvio, en el que es suposa que els àcids minerals poden produir afrimonies àcides, que es podien corregir amb medicaments alcalins quan llur origen fos natural, però evidentment sabia que qualsevol medicament produïa un efecte patològic iatrèmic, per això caldrien experiments “in vitro”.

Precisament és aquí, on critica Savall els diversos procediments que usen els autors més clàssics per a <dulcificar> la naturalesa dels àcids minerals, ja que alguns creuen que és suficient la seva digestió amb els esperits inflamables, i altres al revés creuen que cal una destilació conjunta.

No obstant, troba Savall alguns preparats en els quals llurs autors estan d'acord d'obtenir-ne esperits àcids dulcificats per la sola digestió, posant per exemple l'elixir de vitriol de Mynsicht. Però malgrat això, Savall es manifesta escèptic, es manté en les seves idees bàsiques i no dona massa crèdit a aquests escrits, tot dient: “Esta composición que se usa en nuestro Principado ya se ve a primera vista no es de creer tenga variación particular, y que así no se habria de dudar sobre la dosis; porque expresando su autor, claramente se deduce que será igual: pero yo digo que será expuesto a ser desigual siguiendo al Autor, y no siguiendolo también. (30)”

Això suggereix a Savall un estudi complicat i comparatiu de diversos procediments en el seu deler continuat i patent d'unificar els medicaments i llur nomenclatura, o sigui, que cada medicament tingui un sol nom i que llur títol no ampari més que preparacions idèntiques, perquè si no ve la incertesa en la recepta i sobretot en la determinació de les dosis, cosa que es fa més clara i perillosa en els productes narcòtics i en la utilització de l'extracte de quina.

Compendia tota l'extensa exposició en el següent paràgraf, que transcribim sencer, ja que creiem que expressa clarament la seva preocupació humanitària i professional.

“Abusaría yo del tiempo, y de la paciencia de mis Lectores si intentase continuar ahora la individuación de las otras clases de medicamentos, espuestas á semejante confusión é incertidumbre por la variedad de opiniones. Y á la verdad, en vista de lo que hasta aquí dexo insinuado; quie no ve con toda evidencia que han de ser frequentísimos los casos, en que el Médico recetará una cosa i el Boticario, sin quererlo, y obrando según reglas de su arte, dará otra? ¿ Cómo podrá este adivinar la idea del Médico o bien cómo la tendrá á la mano todos los instantes del dia, y de la noche para consultarle? Y entretanto, qué será del infeliz doliente, á quien en vez de un remedio se led é inocentemente un medicamento nocivo? Aumenta este riesgo la reflexión de las circunstancias de algunos Farmacéuticos. No intento con esto poner la menor tacha de ignorancia á mis compañeros, que realmente los hay sabios en este Principado; y venero como á Maestros perfectamente instruidos en todos los ramos de este arte á algunos de esta Ciudad. Pero quantos habrá que no están instruidos á fondo en la Chimica, y que no tienen proporción, ni aun noticia de los mejores libros para aprenderla? Aun suponiendo que quieren instruirse en ella (empresa sumamente árdua por falta de cátedras públicas), si no entienden perfectamente el Latín, ó si carecen de la inteligencia del Francés, no estarán en estado de leer los mejores libros; pues hasta ahora solo se han traducido los Elementos de Chimica de Macquer, el Curso de Chimica de Lemery, sin ilustración, y los que salen á luz traducidos por la aplicación de nuestro Patricio Don Melchor de Guardia, de los célebres Académicos Morveaho, Moret y Durante. Y destituidos de las noticias de los grandes descubrimientos de la Chimica de algunos años á esta parte; como podrán dirigir con tino muchísimos mixtosutilísimos, que los médicos con arreglo a los AA. Modernos están recetando cada día (31)“

En aquesta exposició els apotecaris i els metges no se'n surten gaire bé, però és ben evident que la trista realitat ho confirmava així.

En aquest sentit hem d'incloure Savall, en l'escàs nombre de distingits apotecaris que pel seu comportament i per les seves paraules, procuraven per tots els mitjans al seu abast, en augmentar el nivell científic i tècnic dels apotecaris catalans.

Per tant, creiem, que als noms de Carbonell, Sala, Sardaños, Mollar, Morer, Ametller i altres personalitats destacades en el segle XVIII, s'hi ha d'afegir el de Josep Antoni Savall i Valdejuli amb tota justícia (32).

Notes bibliogràfiques:

1. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: "Discurso sobre la necesidad de una Farmacopea nueva en la ciudad de Barcelona y Principado de Catalunya". Barcelona, Francisc Surià i Burgadà, 1788, p.3.
2. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788. Introducció que no està numerada per l'autor, correspon a la pàgina número 5.
3. GÓMEZ CÁAMAÑO, JOSEP LLUÍS: "Ejercicio de la Farmacopea catalana durante el siglo XVIII". I Congrés internacional d'Història de la medicina catalana, Barcelona, 1970, pp. 366 a 372.
4. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p.3.
5. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788., p.4.
6. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p.5. Aquest document, referit a Catalunya s'elaborà quasi en parts iguals pel castellà Josep Patiño i el català Francisc Ameller. Ferran Soldevila, en llur "Història de Catalunya", p. 1179, diu: "L'informe d'Ameller ens mostra el que pot un home intel·ligent de sòlida formació, adhuc divorciat del seu país quan es troba ben situat per a influir favorablement en les decisions que el concerneixen" i més al davant a la pàgina 1180 diu: "l'admiració envers les institucions catalanes es llegeix sovint entre línies; a vegades l'elogi salta, incoerciblement, però hàbil: la conclusió arriba, favorable en expressions com " es de parecer que" que se le deje continuar de la misma forma, "le parece se puede observar lo mismo", u altres similars".
7. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p.4.
8. "PHARMACOPEIA MATRITENSIS", Regiia, ac supremi Hispaniarum protomedicatus, auctoritate, jessu atque auspiciis elaborata". Editio Secunda. Typis Antonii Perez de Soto. Matriti MDCCCLXII, p. 17.
9. "PHARMACOPEIA MATRITENSIS" ...Ibidem...":Pàg. 3 del Decret.
10. "APOLOGIA con el Colegio de Boticarios de la Ciudad de Barcelona, vindica su honor ultrajado por algunas expresiones contenidas en el Discurso, que acaba de salir al público, sobre la necesidad de una Farmacopea nueva, en la Ciudad de Barcelona y Principado de Catalunya". Imp. de Barbosa, Manresa, 1788, 18 pp.
11. FONT I SAGUÉ, NORBERT: " Història de les Ciències Naturals a Catalunya del segle IX al segle XVIII" per... Professor de Geologia en els "Estudis Universitaris catalans", Barcelona, 1908, pp. 167 a 169 i 175.
12. SUÑÉ ARBUSSA, JOSEP M^a: "Las Concordias de Barcelona del siglo XVI". Ed. Càtedra d'Història de la Farmàcia, Barcelona, 1977.
13. "APOLOGIA", loc.cit. n° 10 , Manresa, 1788, p.6.
14. "APOLOGIA", loc.cit. n° 96 , Manresa, 1788, pp. 8-9
15. "APOLOGIA", loc.cit. n° 96 , Manresa, 1788, pp. 10.
- "DOCUMENT NOTARIAL" de Pedro Pablo Ribas. Al·legació jurídica: "Respuesta a las dudas, que la Real Sala del Noble Señor Don Manuel de Toledo propuso en el pleyto que contra los Cónsules, y Colegio de Boticarios de esta ciudad, sigue el prothomedico de este principado, y su substituto". Imprès a Barcelona, 14 de novembre de 1723. 18 folis.
16. "APOLOGIA", loc.cit. n° 96 , Manresa, 1788, pp. 11-12 y 13
17. GÓMEZ CAAMAÑO, JOSEP LLUÍS: Obra cit. N° 4, Girona, 1958, pp.13-14

18. "ESTADO en que se hallan las Facultades de Medicina, Cirujía y Pharmacia en Catalunya en 1760) N° 3264 (42-1). "En todos los lugares principales, por lo común, se hallan Medicos Doctos, y Practicos; en ellos, y sus destritos algunos Medianos, sobrando por todas partes los malos. Hallasse en el mismo estado la Cirugia, y ahun peor, por ser muchos los Barberos y pocos los Cirujanos, siguiendo à unos, y otros la Pharmacia, por hallarse muchas boticas de Boticarios con los titulos "sine re". Aunque se han esmerado siempre los profesores de Med^a de la Univerd de Cervera practicar rigurosos exámenes, en esta forma... movieron a los Profesores de Medicina de la Universidad de Cervera à procurar se estableciese el estatuto sinco del título XXVII de los Nuevos Reales Estatutos, que fué no obstante abolido. En igual y quizá mayor infelicidad se halla la Cirugia, especialmente desde que el Colegio de Barna consiguió el Nuevo Privilegio... es conforme al mal estado de la Medicina y Cirugia el de la Pharmacia, por hallarse muchas boticas de Boticarios vacias de lo necesario, y llenas de lo malo y corrompido; y ahunque son generales las quejas, y hace el Viceprotomedico la visita, ninguna se cierra, y si les castiga, erá de bolsa continuando assi los males continua tachado: haviendo llegado a tanto la sed del Boticario visitador..." .
19. "APOLOGIA", loc.cit. n° 96 , Manresa, 1788, pp. 15-16.
20. SAVALL I VALLDE JULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p.8.
21. El Dr. Salvà nasqué a Barcelona (12-7-1751). Fill de Geroni Salvà i Pontich, també Dr. En Medicina i metge de l'Hospital General de Barcelona. Prengué part en la discussió que durà uns anys entre els facultatius espanyols sobre els aventatges o perjudicis dels antimonials i opiatà febrífuga de Masdevall. Entre les seves obres destaquem: " Respuesta del Dr. D. Francisco Salvà y Campillo al papel intitulado naturaleza, y utilidad de los antimoniales, compuesto por el Dr. D. Ambrosio Gimenez de Lorite, médico de los Reales ejercitos, Catedrático de Filosofia de la Real Universidad de Sevilla e Individuo de los Reales medica y patriótica de la misma ciudad. Barna., 1790, 62 pàgs. Chinchilla, tom. IV, pàg. 123. Morejón, tom. IV, pàg. 360.
22. SALVÀ I CAMPILLO, FRANCESC: "Respuesta del Dr... al papel intitulado maturaléz, y utilidad de los antimoniales, compuesto por el Dr. D. Ambrosio Gimenez de Lorite, médico de los reales ejercitos, Catedrático de Filosofia de la Real Universidad de Sevilla, e Individuo de las Reales Sociedades médicas y patriótica de la misma ciudad". Barcelona, 1790, Eulalia Piferrer, p. 35.
23. TEIXIDOR I COS, JOAN: "Monografia del tártaro emetico". Est. Tipogràfic Magriñà, Barcelona, 1872, 60 pp.
24. TEIXIDOR I COS, JOAN: "Monografia ... Ibidem...", p.9
25. TEIXIDOR I COS, JOAN: "Monografia ... Ibidem...", p.10
26. DOCUMENT solt amb la denominació n° 3 (Reial Academia de Medicina de Catalunya).
27. "Rhamus Catharticus: Espina Cervina", pàgs 274 i 332, 2ª part "Nomenclatura farmacèutica", Jiménez; "Pharmacopea hispana" editio tertia, auctior., 1803. Botànica y materia médica, o Aplicación de los fundamentos de la Química Moderna, Hernández de Gregorio, pàgs. 92-93.
28. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p. 13.
29. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p. 14.
30. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, p. 16.
31. SAVALL I VALLDEJULI, JOSEP ANTONI: Obra cit. N° 1, Barcelona, 1788, pp. 24-25.
32. Curet en la seva obra "Visions Barcelonines, 1760-1860", Barcelona, 1953, pàg.

132: “La ciència farmacèutica barcelonina en la meitat del segle XIX compta amb un esplet de rellevants personalitats, procedents, la majoria, de les darreres generacions del segle XVIII, que es distinguien per llur saber i l'esperit innovador en la Càtedra, en el laboratori i en el llibre, Ignasi i Joan Ameller i Ros, Masdevall, Francesc Carbonell i Bravo, Agustí Yañez i Girona, Joseph Antoni Savall i tants d'altres, són noms prestigiosos que cal retenir”. Com podem veure es refereix al segle XIX per tant les persones que acompanyaven a Savall són diferents de les que hem citat en el segle XVIII. Tot el que importa a destacar, és que a Savall es pot considerar com apotecari important i farmacèutic destacat.

BIBLIOGRAFIA

FOLCH ANDREU, R.: Los estudios de Farmacia en Barcelona durante el tercerdecenio del siglo XIX o la vida de un buen estudiante de farmacia. Anales Academia Nacional de Farmacia, I (3) 24-52. Madrid 1932.

GÓMEZ CAAMAÑO, J.L.: Historia del Real Colegio de Farmacia de San Victoriano. Girona 1958.

JORDI GONZÁLEZ, R.: Relaciones de los Boticarios catalanes con las instituciones centrales. La Bisbal (Girona) 1970; José Antonio Savall, boticario y la química aplicada a la minería en 1812. Circular farmacéutica. Barcelona 1976.

PESET, M., PESET, J.L.: La Universidad española siglo XVIII-XIX. Despotismo ilustrado y Revolución liberal. Madrid 1974.

CARMONA CORNET, A.M.: Del Colegio de Boticarios de Barcelona al Real Colegio de Farmacia de San Victoriano. José Antonio Savall y Valldejuli (1752-1831). Barcelona 1978. Tesis Doctoral inédita.; De l'apotecari als farmacèutic. Els apotecaris catalans dels segles XVIII i XIX. Barcelona 1983; Biografies de la Ciència: Josep Antoni Savall i Valldejuli. Revista Ciencia nº 47, 161-163. Barcelona 1986.